

Катерина Борисенко

**ФУНКЦІЇ ПОЄДНАННЯ ХУДОЖНЬОГО
І НЕХУДОЖНЬОГО ПИСЬМА В ТРАКТАТІ
ДМИТРА ТУПТАЛА (СВ. ДИМИТРІЯ РОСТОВСЬКОГО)
“РОЗЫСК О РАСКОЛНИЧЕСКОЙ БРЫНСКОЙ ВЪРЬ”**

Усталеною на сьогодні є думка про переважно релігійний характер українського барокового письменства (серед слов'янських літератур така рішуча перевага релігійного складника над світським, як у нашій, характерна хіба для чеської літератури). Ця обставина посутньо позначилося і на колі провідних тем та мотивів, і на ідейному спрямуванні творчості українських письменників XVII – XVIII століть, і на жанровій системі. При тому цілий вузол гострих церковно-релігійних суперечностей спричинився до того, що під ту пору наше письменство було просякнуте “полемічною свідомістю”. Саме ця “полемічна свідомість”, на думку Богдани Криси, виконувала головну з'єднувальну роль між автором та його аудиторією [див.: 2, 228]. Вона ж таки висуває на передній край жанрової системи українського літературного бароко богословсько-полемічний трактат. Він буде відігравати дуже важливу роль в історії нашої літератури, починаючи від доби бурхливих полемічних змагань довкола Берестейської унії (злам XVI та XVII століть), що їх дехто з істориків, зокрема Ганс Роте, вважає за початок нового українського письменства) й закінчуючи антилібертинськими творами українських письменників другої половини XVIII століття.

Однак якщо полемічні розправи межі XVI та XVII століть не раз ставали об'єктом пильного зацікавлення вітчизняної науки, то писання “могилянської” та “помогилянської” доби ще потребують докладного вивчення. З огляду на це вартим уваги видається трактат Дмитра Туптала “Розыск о Расколнической брынской вѣрѣ”, котрий, як вважав ще Микола Костомаров, належить до найважливіших творів цього письменника.

АНОТАЦІЯ

У статті йдеться про історію розвитку жанру богословсько-полемічного трактату в українській літературі др. пол. XVII – XVIII ст., зокрема, дискусії між православними та авторами та російськими старовірами. Визначаються етапи розвитку та характерні стилістичні особливості. Зокрема йдеться про художній аспект полемічного трактату Дмитра Туптала «Розыск...».

Ключові слова: бароко, полемічний трактат, Церква, православний, російські старовіри.

АННОТАЦИЯ

В статье идет речь об истории развития жанра богословско-полемического трактата в украинской литературе вт. пол. XVII – XVIII ст., в частности, дискуссии между православными авторами и русскими старовеерами. Определяются этапы развития и характерные стилистические особенности. В частности анализируется художественный аспект трактата Димитрия Туптала «Розыск...» .

Ключевые слова: барокко, полемический трактат, Церковь, православный, русские старовееры.

SUMMERY

In our article are discussed problems connecting with history of genre theological polemic treatise in Ukrainian literature by second half XVII – XVIII cc., in particular, polemic between orthodox and representatives of the "old faith". There have determined stages of development and character stylistic features and main direction by orthodox and representatives of the "old faith" polemic that time. Generally treatise «Rozysk...» by Dmytro Tuptalo had been analysed the main features of style.

Key words: baroque, polemic treatise, church, orthodox, Russian "old faith".

Висновки:

Отже, проаналізувавши працю Дмитра Туптала (св. Димитрія Ростовського) «Розыск о Расколнической брынской вѣрѣ», можемо завважити, що текст витримано в річищі барокової риторики, де поєднання художнього й нехудожнього письма відбувається у формі вкраплення до тексту богословсько-полемічного трактату елементів художньої прози, котре здійснюється шляхом:

- застосування метафор, які є, з одного боку, потужним засобом впливу на емоції реципієнта, а з іншого – виявом авторського символічно-емблематичного світосприйняття;

- залучення до тексту «Розыску...» фрагментів агіографічної та історичної літератури, що підсилює авторську аргументацію та надає тону оповіді виваженості;

- використання оповідей «самовидців», що правлять за яскраві приклади та підсилюють позиції святителя щодо розколу;

- неабиякої уваги до ритму – як на рівні ритмізації окремих фрагментів, так і ритмічної організації тексту загалом, – що дозволяє подекуди виходити за межі літератури й шляхом створення яскравих «візуальних» та «акустичних» образів впливати на реципієнта;

- численних емоційно насичених авторських рефлексій, котрі одночасно є і засобом переконання реципієнта, і доведенням самому собі правильності обраної позиції, що цілком узгоджується з приписами тогочасних риторик.

Іншими словами, поєднання художнього й нехудожнього компонентів у «Розыску...» (де переконання реципієнта відбувається не лише шляхом наукової аргументації, а й засобами впливу на його почуття, через трансформацію авторської емоції) видається нам спробою урівноваження в рамцях тексту *emotio* й *ratio* як складників людського сприйняття.